

УДК 339.484

Н. О. Краснікова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Актуальною є проблема дослідження міжнародних туристичних потоків. Обрахувати кількісний та якісний склад туристичних потоків можна за допомогою статистичного обліку міжнародного туризму.

Ключові слова: кількість міжнародних прибуттів, надходження від міжнародних прибуттів, шитома вартість прибуття.

Актуальной сегодня является проблема исследования международных туристических потоков. Оценить качественный и количественный состав туристических потоков можно с помощью статистического учета международного туризма.

Ключевые слова: количество международных прибытий, поступления от международных прибытий, удельная стоимость прибытий.

Issues of research and analysis of the international tourist flows are highly topical nowadays. Assessment of quantitative and qualitative structure of the tourist flows is possible by means of international tourism statistical accounting.

Keywords: international tourist arrivals, international tourism incomes, cost of arrivals.

Міжнародний туризм є однією з найпотужніших галузей світового господарства, що швидко розвивається. Від 1950 року кількість міжнародних прибуттів збільшилась до 2012 року з 25 млн до 1035 млн. У 2012 році міжнародний туризм створив 9 % світового валового продукту, 6 % світового експорту та поглинув 1/11 світової робочої сили [1]. Ці дані демонструють силу впливу міжнародного туризму на світову економіку, але тенденції розвитку міжнародного туризму для різних країн мають значні відмінності і, відповідно, дія міжнародного туризму на економіку конкретної країни теж особлива.

Аналіз досліджень та публікації. Актуальність питань розвитку міжнародного туризму обумовила значну зацікавленість учених до теоретичних та практичних аспектів даної проблеми. Дослідження міжнародного туризму як виду економічної діяльності, що динамічно розвивається, відображено у працях Є. Вавилової, Г. Папирян та інших [2; 3]. Дослідження стану, проблем розвитку та соціально-економічного значення туризму вивчали такі українські науковці, як Н. Антонюк, О. Бейдик, Т. Бут, О. Ганич, Л. Дядечко, В. Кифяк, Ф. Мазур, М. Мальська, О. Шаптала.

Метою написання статті є дослідження міжнародних туристичних потоків, вивчення факторів, які сприяють розвитку міжнародного туризму, та визначення перспективних його тенденцій.

Міжнародний туризм може впливати на економіку країни безпосередньо та опосередковано. Позитивний ефект при цьому полягає у: 1. Збільшенні рівня доходів та зайнятості в середині країни; 2. Збільшенні доходів держави, як безпосередньо за рахунок податків туристичної галузі, так і опосередковано через податки, що стягуються з товарів та послуг, які продаються туристам; 3. Стимулюванні інвестицій як приватних (у будівництво або оновлення ресторанів та готелів), так і державних (у розвиток інфраструктури); 4. Покращенні платіжного балансу за рахунок збільшення валютних надходжень від туристів; 5. Диверсифікації економіки за рахунок збільшення в ній частки сфери послуг.

Однак виникають і негативні ефекти: 1. Зменшення надходжень в економіку за рахунок вивезення коштів в інші країни, коли власниками готелів та рестора-

нів є іноземні громадяни. Цей ефект може підсилюватись і тоді, коли країна не може власними зусиллями забезпечити товари для готельного та ресторанного обслуговування, а ввозить їх із інших країн; 2. Великі державні інвестиції, необхідні для розвитку інфраструктури, можуть відволікти ресурси держави від тих галузей, де вони теж необхідні (охорона здоров'я, освіта); 3. Туризм доволі часто стимулює неповну зайнятість, за рахунок сезонності та зайнятості на неповний день; 4. Збільшення попиту на національні товари з боку іноземних туристів може призвести до зростання внутрішніх цін, така ситуація може компенсуватись тільки за рахунок пропорційного збільшення національних доходів; 5. Збільшення туристичних потоків може призвести до забруднення навколишнього середовища; 6. Якщо країна належить до традиційних економік, то збільшення потоку туристів може призвести до негативних змін у житті її громадян (наприклад, в Індії щороку збільшується кількість дітей-калік, які використовуються для отримання грошей від туристів, на Кубі збільшення туристів призвело до поширення проституції, Чехія посідає одне з перших місць за крадіжками у туристів та ін.).

Внесок туризму в економіку складно обрахувати досить точно, оскільки: 1) міжнародний туризм не представляє окремо визначеної промисловості, він містить в собі велику кількість різноманітних благ (транспорт, пошта, розваги та ін.); 2) певні блага продаються без ідентифікації особистості, тобто як туристам, так і місцевому населенню (проживання у готелі, їжа в ресторані та ін.); 3) присутність на світовому ринку ТНК, що беруть участь у туристичних послугах, призводить до невідповідності грошових надходжень до країни та кількості туристів, які її відвідують (діяльність авіакомпаній). Таким чином, збільшення туризму (кількості міжнародних прибуттів) в одній країні може спричинити зростання доходів іншої країни, яка, наприклад, здійснює міжнародні перевезення, постачає товари для готельного бізнесу та ін.

Існує наукова думка, що тенденція зростання кількості міжнародних прибуттів знаходиться в певній залежності від тенденцій зростання світового валового продукту: коли річні темпи зростання світового валового продукту складають 4 відсотки, то річні темпи зростання міжнародних прибуттів приблизно співпадають з цим показником, коли ж темпи зростання світового валового продукту складають менше 2 відсотків, кількість міжнародних туристичних прибуттів має тенденцію до зниження [4]. Остання світова економічна криза продемонструвала, що відбувається з показниками міжнародного туризму в період падіння світового валового продукту. Криза позначилась на кількості міжнародних прибуттів найсуттєвішим з трьох знижень за період від 1950 по 2012 р. (перший раз – у 1982 році на 1,7 млн, другий – у 2003 році на 12,4 млн, а третій – у 2009 році на 34 млн) (рис. 1). Порівняно з 2008 роком, зниження 2009 року склало 3,7 %, але ще більше знизилась надходження від міжнародного туризму – на 5,5 % [1]. Отже, криза спровокувала людей не лише менше виїжджати, а й менше витрачати на міжнародний туризм.

Статистичними показниками, за допомогою яких вимірюється розвиток міжнародного туризму, є «кількість міжнародних прибуттів» – чисельність зареєстрованих туристів, які прибули до країни упродовж року; «надходження від міжнародних прибуттів» – вартісна оцінка туризму, необхідна для вивчення впливу міжнародного туризму на платіжний баланс країни. Ці показники використовуються для аналізу стану міжнародного туризму або його складників у окремих країнах, а також для аналізу динаміки міжнародних туристичних потоків. Однак вони не дають можливості ефективно порівняти туристичну діяльність у різних

країнах світу. З цією метою пропонується використання відносного показника «питома вартість прибуття», який обраховується як відношення надходжень від міжнародного туризму до кількості міжнародних прибуттів.

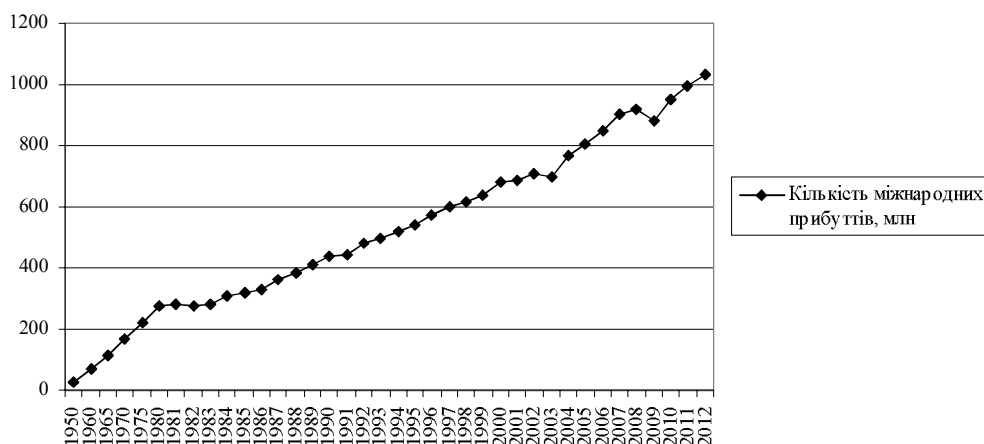

Рис. 1. Динаміка міжнародних туристичних прибуттів

Відповідно до запропонованого порівняльного показника, туристичні напрямки або безпосередньо країни виїзду можна поділити на відносно дорогі та відносно дешеві. Якщо орієнтуватись по середньому в світі показнику питомої вартості прибуття за 2012 рік, що становить 1040 дол. США, то питома вартість прибуття вище від цього значення – означає відносно дорогий напрям, а нижче – відносно дешевий. Згідно з даними Світової туристичної організації, до дорогих напрямків можна віднести Північну Європу, Азію та Океанію, Північну Америку; до дешевих – Центральну та Східну Європу, Південну Америку, Середній Схід, Африку.

Саме завдяки різниці в показнику питомої вартості прибуття рейтинги найвідвідуваніших та найприбутковіших країн світу мають відмінності. Серед найвідвідуваніших лідує у 2012 році (за показником кількості міжнародних прибуттів) з великим відривом і вже багато років поспіль Франція (83 млн), США (67 млн), КНР та Іспанія (по 57,7 млн), Італія (46,4 млн), Туреччина (35,7 млн), Німеччина (30,4 млн), Великобританія (29,3 млн), Росія (25,7 млн), Малайзія (25,0 млн). До речі, Україна у 2012 році посіла 14-те місце з 23 млн міжнародних прибуттів. Серед «найприбутковіших» країн на першому місці – США з надходженнями у 126,2 млн дол. США (питома вартість прибуття – 1883 дол. США), а потім Іспанія – 55,9 млн дол. США (969 дол. США), Франція – 53,7 млн дол. США (647 дол. США), КНР – 50,0 млн дол. США (866 дол. США), Макао – 43,7 млн дол. США (3,219 дол. США), Італія – 41,2 млн дол. США (888 дол. США), Німеччина – 38,1 млн дол. США (1253 дол. США), Великобританія – 36,4 млн дол. США (1242 дол. США), Гонконг – 32,1 млн дол. США (1350 дол. США), Австралія – 31,5 млн дол. США (5125 дол. США). В Росії надходження становлять 11,2 млн дол. США і формують 435 дол. США питомої вартості прибуття, в Україні – 4,84 млн дол. США (210 дол. США) [1].

Отже, кількість міжнародних прибуттів (на прикладі Росії та України) є лише потенційною можливістю отримання надходжень від міжнародного туризму, яку

не завжди країни можуть використати повною мірою. Але у випадку України, слід зауважити, що невелика питома вартість прибуття є позитивним маркетинговим моментом, оскільки, знаходячись на початковій стадії розвитку міжнародного туризму, наша країна повинна спочатку продемонструвати себе світу, сформувати світову думку про цільові можливості відвідування, а вже потім, згідно з попитом, формувати відповідний інфраструктурний потенціал. До речі, Україна демонструє приклад досить успішного «шокового» для країни приваблення туристів – на основі підготовки та проведення спортивних змагань високого рівня (ЄВРО-2012). У 2012 році кількість міжнародних прибуттів збільшилась у нашу країну на 7,5 %, що перевищує, з одного боку, середньосвітовий і середньоєвропейський показники (відповідно 4 % та 3,4 %), а з іншого боку, – темпи приросту попередніх років (1 % у 2011 р., 1,9 % у 2010 р.) [1]. Завдяки ЄВРО-2012 Україна отримала додаткові можливості для розширення міжнародного туризму, які при розумному підході можна використати на користь держави: поновлення та будівництво нових терміналів аеропортів України збільшило їхню пропускну можливість і вже сьогодні приваблює авіакомпанії для збільшення кількості та напрямків, здійснюваних авіаперельотів; упродовж підготовки до футбольного чемпіонату Україна збільшила кількість та якість готельних номерів для прийому іноземних туристів.

Найактивніші темпи зростання міжнародних прибуттів у 2012 році продемонструвала Грузія (35,7 % збільшення), крім того, протягом останніх трьох років у Грузії відбувається зростання питомої вартості прибуття в країні (618 дол США – у 2010 р., 724 дол США – у 2011 р., 788 дол США – у 2012 р.) [1]. Слід зауважити, що політичні проблеми в цій країні призвели до того, що вона досить довго залишалась практично невідвідуваною туристами. Відносна політична стабільність та ефективність економічних реформ за наявності великого рекреаційного та культурного потенціалу слугують базисом для успішного входження Грузії до країн, де туризм зростає найбільшими темпами. Для порівняння, у 2012 році кількість міжнародних прибуттів у Грузію становила 1,8 млн, а в Україну – 23 млн.

Якщо детально розглянути зміни за регіонами світу, то чітко простежується ефект заміщення більш дорогого туризму дешевшим:

- кількість міжнародних прибуттів у 2009 році в Європу скоротилась на 4,84 %, в Америку – на 4,1 %, на Середній Схід – на 4,3 %;

- надходження від міжнародного туризму скоротились в Європі на 6,3 %, в Америці – на 10,2 %, але збільшилися на Середньому Сході – на 1,2 % [1].

Тобто, частка туристів, яка відвідувала Середній Схід, повинна була відмовитись навіть від цього відносно дешевого туристичного напрямку, а туристи, які раніше дозволяли собі більш коштовний відпочинок в Європі та Америці, переорієнтувались на Середній Схід, витративши там менші кошти, порівняно з європейським (американським) відпочинком, але більші, ніж у середньому витрачали туристи на Середньому Сході.

До речі, в післякризовий 2011 рік відбулась протилежна тенденція: порівняно з 2010 роком кількість міжнародних прибуттів у світі зросла на 4,6 %, а надходження від міжнародного туризму збільшилися на 4,7 %. При цьому:

- кількість міжнародних прибуттів у 2009 році в Європу збільшилась на 6,1 %, в Америку – на 4,0 %, на Середній Схід – зменшилась на 6,6 %;

- надходження від міжнародного туризму зросли в Європі на 5,2 %, в Америці – на 5,0 %, але скоротились на Середньому Сході – на 14,1 % [1].

Тобто, туристи не тільки повернулись до відвідувань Європи та Америки в попередньому обсязі, але і частково переорієнтувались на більш дорогі напрямки з Середнього Сходу.

Українські туристи 2012 року виїжджали переважно в країни СНД, відносно дешеві країни Європи (Угорщина, Польща), а також традиційні Туреччину та Єгипет. Всього близько 3 % виїжджали як організовані туристи, а 95 % здійснювали приватні поїздки. До речі, в Україні з 2004 року кількість іноземних туристів, які відвідали нашу країну, перевищує кількість громадян, які виїжджали за кордон [5].

Узагалі, на розвиток туризму в країні впливає безліч факторів, які прийнято поділяти на статичні та динамічні. До статичних належать природно-кліматичні, історико-культурні, географічні та ресурсні фактори. Саме вони і визначають, у першу чергу, привабливість місць відпочинку. Невипадково південні регіони з теплим кліматом мають позитивне сальдо туристичних відвідувань, у той час як у всіх північних країнах сальдо негативне. Історико-культурні ресурси набувають все більшого значення із зростанням рівня освіти та пізнавальної потреби людей. У розвитку туризму істотну роль відіграє наявність високоцінних, а нерідко унікальних природних і антропогенних рекреаційних ресурсів [6].

До динамічних факторів належать: політичні, соціально-демографічні, адміністративні, фінансово-економічні та матеріально-технічні. Політична ситуація в країні, по суті, визначає всі інші динамічні чинники (як уже зазначалося на прикладі Грузії). Кризи, політична нестабільність, милітаризація економіки, безробіття, посилення туристських формальностей, стрибки курсу валюти тощо – це наслідки політики держави. У XX ст. чисельність населення планети збільшилась у 5 разів і, як наслідок, – збільшилась частка іноземних туристів. До демографічних факторів, крім загального зростання народонаселення, слід віднести й урбанізацію, тобто збільшення частки міського населення за рахунок скорочення чисельності сільських мешканців. Індустріалізація сучасного суспільства створює великі стресові навантаження на населення і, відповідно, обумовлює необхідність у відпочинку, рекреації, відновленні активності, в тому числі за допомогою туризму. Тому промислові міста є місцями підвищеного попиту на туризм з метою відпочинку. Саме тут формуються різні сегменти з попитом на спортивний, пішохідний, пригодницький, сільський туризм та інші нетрадиційні види подорожей. З економічної точки зору відбуваються зміни у структурі споживання товарів і послуг у бік збільшення у споживчому кошику населення частки різних послуг, у тому числі і туристичних.

Лібералізація і пом'якшення імміграційних, митних, валютних, прикордонних та інших адміністративних правил останнім часом також стимулює розвиток міжнародного туризму. До фінансово-економічних факторів, що впливають на туризм, входять зміни економічної й фінансової ситуації, приватного доходу, частки суспільних коштів, що виділяються на покриття витрат на туризм і подорожі. Матеріально-технічні фактори також мають важливе значення для розвитку туризму. Наявність достатньої кількості місць для розміщення туристів, підприємств громадського харчування, видів транспорту і функціонального розмаїття рекреаційних підприємств, що відповідають світовим стандартам і смакам людей, забезпечує в сукупності великі за обсягом і стабільні туристські потоки. Особливо слід виділити впровадження в туріндустрію комп'ютерної техніки, без чого зараз неможлива організація масового туризму.

Аналіз динамічних факторів, спровокованих світовою економічною кризою 2008 року, дає можливість виокремити декілька тенденцій. По-перше, слід звернути увагу, що достатньо велику частку витрат на міжнародний туризм складають транспортні витрати, серед яких у 2012 році більше половини туристів обрали авіаційний транспорт. Поява та розповсюдження в світі дешевих авіаперевізників (Low cost

airlines) стимулює зниження витрат міжнародних туристів на транспортування і збільшення можливостей для подорожей. По-друге, туристи в прагненні заощадити все більше виключають посередників у вигляді туристичних операторів та агентів із операцій з придбання транспортних квитків, готельних номерів, музейних квитків та ін. Така ситуація стала можливою завдяки розвитку інформаційних послуг, що надаються в мережі Інтернет. Тобто, розвиток Інтернету призводить до зниження витрат на міжнародний туризм тим більшою мірою, чим більш інформатизовано є країна, в яку здійснюється подорож. По-третє, окрім загальновідомих цілей туризму останнім часом виділяють і визнають великі потенційні можливості гастрономічного туризму (так, свого часу, розвиток «агротуризму» допоміг італійцям у боротьбі з безробіттям та зниженням добробуту сільського населення). До речі, Україна має досить великі шанси стати істотним гравцем у розвитку такого туризму, оскільки у світі вже існує певна думка щодо окремих українських товарів харчування та взагалі про українську гостинність.

Необхідність заощаджувати спровокована економічною кризою та нечіткістю подальших світових економічних перспектив, як власних, так і світових, провокує менш активне збільшення надходжень від міжнародного туризму порівняно із кількістю міжнародних прибуттів.

У часи динамічного розвитку міжнародної торгівлі послугами туристичний сектор може слугувати визначальним фактором економічного зростання. Збільшення туристичних потоків може потенційно викликати позитивні економічні наслідки для приймаючої країни: збільшення доходів держави, зниження безробіття, диверсифікація національного виробництва, збільшення валютних надходжень. Безперечно, міжнародний туризм сам по собі не може вирішити всі економічні проблеми, але може слугувати важливим поштовхом для розвитку. Для використання потенційних можливостей для розвитку міжнародного туризму у кожній державі має бути чітко сформована стратегія, яка б сприяла повторному інвестуванню частки прибутків туристичного сектора для приваблення нових туристів і розвитку нових туристичних напрямків та сфер, а також допомагала місцевому населенню максимально використовувати переваги, створені розвитком міжнародного туризму.

Бібліографічні посилання

1. World Tourism Organization (UNWTO) Tourism Highlights, Edition 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights13_en_hr_0.pdf
2. **Вавилова Е. В.** Основы международного туризма : учеб. пособ. / Е. В. Вавилова. – М. : Гардарики, 2005. – 160 с.
3. **Папирян Г. А.** Международные экономические отношения. Экономика туризма / Г. А. Папирян. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
4. Sica Edgardo International tourism: a driving force for economic growth of Commonwealth countries: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academia.edu/982748/International_tourism_a_driving_force_for_economic_growth_of_Commonwealth_countries
5. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. **Данильчук В. Ф.** Развитие рынка туристических услуг в условиях промышленных регионов Украины / В. Ф. Данильчук // Вісник ДІТБ. – 2011. – № 15. – С. 283–290.

Надійшла до редколегії 11.10.2013